

УДК 336.71(569.5)

Недал Ахмед Аль-Файоумі (Йорданія), Бана М. Абузаєд (Йорданія)

Оцінка діяльності банківського сектора Йорданії у контексті угоди GATS

У статті оцінено діяльність банківського сектора Йорданії у контексті Генеральної угоди про торгівлю послугами (General Agreement on Trade in Services (GATS)). Почнемо з огляду головних характеристик банківської системи Йорданії до сьогодні, а також з аналізу того, як розвивається нормативно-правове середовище цієї країни, щоб впоратися з новими випробуваннями у банківському секторі. Далі оцінимо рівень узгодженості банківського сектора Йорданії з нормативними положеннями GATS, представимо порівняльний аналіз CAMEL (рейтингова система оцінки банків) та проведемо аналіз можливостей; підготуємо аналіз SWOT, який дає додаткове розуміння існуючих сильних та слабких сторін сектора. Насамкінець будуть проаналізовані обмеження для розвитку сектора та надані конкретні рекомендації щодо їх усунення.

Ключові слова: угода GATS, Світова організація торгівлі, CAMEL, бенчмаркінг, аналіз SWOT, регулювання, концентрація, банківська справа.

Вступ

Банківський сектор відіграє важливу роль у розвитку економіки, покращенні стабільності та прискоренні економічного зростання. Крім того, банки є центральними учасниками процесу створення грошей та роботи платіжної системи, а банківський кредит є важливим фактором у фінансуванні інвестицій та росту. Тому регуляторні органи особливо зацікавлені у збереженні стабільності банківської системи (Хартман та ін., 2005). В останніх наукових роботах, однак, вказується на те, що покращити стабільність може більш жорстка конкуренція (Нагараян та Сілі, 1995; Камінал та Матутес, 2002), а також робиться висновок, що конкуренція між фірмами веде до більш ефективного результату та нижчої імовірності банкрутства. Тому рівень конкуренції у банківському секторі став невід'ємною складовою процесу формування політики.

Як розвинуті банківські системи, так і ті, що розвиваються, наразі зазнають змін у результаті дії глобальних сил, які включають технологічні іновачії, послаблення контролю за фінансовими послугами на державному рівні та розширення міжнародної конкуренції. Якщо розвинуті фінансові системи здатні протистояти цим змінам, менш розвинутим необхідно провести реформування міжнародних угод про покращення та внести деякі поправки у системи корпоративного управління, конкурентну політику тощо.

Що стосується політики конкуренції, то у даній статті проаналізовано питання конкурентоспроможності новоствореного банківського сектора, а саме банківської системи Йорданії, у контексті Генеральної угоди про торгівлю

послугами (General Agreement on Trade in Services (GATS)). Більшість досліджень на предмет аналізу діяльності банківського сектора Йорданії зосереджені на технічному аспекті (Бдур та Аль-Хурі, 2008; Абузаєд та ін., 2009). Тому у роботі проаналізовано угоду GATS, підписану йорданським урядом у 2000 році, щоб оцінити те, як вона допомогла посприяти конкурентоспроможності та відкритості банківського сектора Йорданії.

У статті буде оглянуто основний розвиток банківської системи Йорданії. Наразі банківський сектор переживає прихід нових продуктів та бум у роздрібному банківському бізнесі. Електронний банкінг також процвітає, а інвестиції в інформаційні технології та людські ресурси – це шлях, яким слідує більшість банківських установ (Джаявардена та Фолі, 2000). Також проаналізовано те, як розвивається нормативно-правове середовище Йорданії, щоб задовольняти потреби розвитку банківського сектора. Насамкінець у статті оцінено рівень узгодженості діяльності банківського сектора Йорданії з положеннями GATS.

1. Секторний аналіз

Фінансові операції у Йорданії головним чином проводяться через банківський сектор, який є повністю приватизованим, добре розвинутим та прибутковим. Кількість банків, які на сьогодні проводять операції у Йорданії, становить 25, з яких два є ісламськими банками і вісім – філіями іноземних банківських установ.

Йорданські банки проводять свої операції через мережу 558 філій та 79 представницьких офісів по всьому Королівству. Згідно з цим, на кінець 2007 року показник населення до загальної кількості діючих філій становив близько 10.2 тисяч громадян на філію. З іншого боку,

кількість філій йорданських банків, що оперують за кордоном, на кінець 2007 складала 129 філій та 24 представництв, з яких 57 філій та 12 представництв проводили фінансові операції у Палестині (Центральний банк Йорданії, 2008).

Сприятливі економічні умови у Йорданії у 2007 були на користь банківському сектору, який продовжував зростати. Балансові звіти банків показали ріст у 2,578.0 млн. йорданських динарів (JD) (10.6%) на кінець 2007 року, порівняно з 3,151.1 млн. (14.9%) та 3,265.4 млн. йорданських динарів (18.3%) у 2006 та 2005 роках відповідно. Внутрішні активи зросли на 2,264.9 млн. (12.6%), що становить 87.9% збільшення загальної вартості активів протягом 2007, порівняно з ростом у 2,309.5 млн. йорданських динарів (14.7%) у 2006 році (Центральний банк Йорданії, 2008).

Стосовно пасивів, депозити приватного сектора збільшились на 1,232.4 млн. динарів (10.9%), що становить 47.8% загального росту пасивів. Пункт "зовнішня заборгованість" зріс на 577.3 млн. (13.7%), що складає 22.4% загального підвищення боргових зобов'язань. Пункти "некласифіковані пасиви (заборгованість)" та "капітал, резерви та пільги" збільшились на 356.4 млн. динарів (9.4%) та 339.7 млн. (10.7%) відповідно (Центральний банк Йорданії, 2008). Ці результати вказують на те, що за останні роки йорданські банки розширили свої операції.

Можливості отримання кредиту були головним та більш сильним стимулом до розширення діяльності банківського сектора. Останнім часом ці операції займали позиції стійкого росту і дедалі більше задовольняли високі потреби у фінансуванні. Залишок заборгованості кредитних можливостей, розширених банками, що мають ліцензію, складав 11.3 млрд. йорданських динарів на кінець 2007, що вказує на підвищення на 1,533.7 млн. (15.7%), порівняно з 2,017.6 млн. йорданських динарів (26.1%) у 2006 році. Збільшення можливостей

отримання кредиту зосереджувалось на можливостях, розширених до загального торговельного сектора, який задокументував підвищення на 518.1 млн. (33.8%) загального росту можливостей, за яким слідував ріст кредитних можливостей, розповсюджених на будівельний і промисловий сектори, що збільшились на 381.3 млн. та 255.0 млн., складаючи 24.9% та 16.6% загального росту можливостей отримання кредиту відповідно (Audi Bank, 2008).

Паралельно, у 2007 році, сукупний капітал банків продовжував зростати, хоча й нижчими темпами, ніж останнього року. На кінець 2007 р. сукупний капітал банків у Йорданії досяг 3,523 млн. динарів (на кінець 2006 р. цей показник становив 3,183 млн.).

Згідно з результатами дослідження, проведеного при написанні цієї роботи, станом на 25 листопада 2008 року кількість банків з іноземним пакетом акцій, що не дає права контролю, – 9, тоді як число іноземних банків з контрольним пакетом акцій – 6. У банківському секторі працюють 15853 людей, а частка банківських службовців, найнятих іноземними банками, дорівнює 11%. Відношення кількості працівників до операційної виручки становить 0.003% для державних банків, 0.002% для іноземних філій та 0.004% для дочірніх компаній, що належать іноземним власникам. Безнадійні позики, як процентна норма загальної вартості активів банків, становлять 1.72% для національних банків та 1.99% для іноземних.

В таблицях 1 та 2 запропоновано основні характеристики 6 найбільших банків в плані депозитів та кредитів, а також прибутку на акціонерний капітал. Цифри, представлені в цих двох таблицях, підтверджують "сконцентровану" ситуацію у банківському секторі Йорданії, де більшість депозитів та кредитів зосереджена у невеликій кількості банків.

Таблиця 1. Характеристики 6 найбільших банків на ринку по відношенню до депозитів у 2007 році

Назва банку	Рік заснування	Частка внутрішнього капіталу (%)	Частка іноземної участі (%)	Ринкова частка у сумі вкладів (млн. йорданських динарів)	Прибуток на акціонерний капітал (%)
Arab Bank	1930	41.4	58.6	25.15	13.5
The Housing Bank	1974	21.1	78.9	18.88	12.40
Jordan Kuwait Bank	1977	39.3	60.7	6.32	27.80
Jordan Ahli Bank	1956	68.7	31.3	5.33	5.29
Bank of Jordan	1960	72.9	27.1	5.29	14.10
International* Islamic Arab Bank	1997	100	100	3.76	23.40

Примітка: * – повністю у власності Arab Bank.

Джерело: Щорічний звіт Банківської асоціації Йорданії, 2008 та щорічний звіт Фондової біржі Аммана, 2008.

Банківський сектор Йорданії (JBS) є висококонцентрованим, як показано в таблиці 2, з лише одним великим міжнародним банком, Arab Bank, та багатьма малими національними та іноземними установами. Три коефіцієнти концентрації банків по відношенню до загальної вартості активів, суми вкладів та сукупного капіталу у 2007 році

становлять близько 47.80%, 50.35% та 47.86% відповідно; ці коефіцієнти вважаються високими, порівняно з іншими країнами. Більш важливим є те, що у 2007 році показник концентрації загальної вартості активів найбільшого банку (Arab Bank) по відношенню до усіх інших банків становив 43.78% (власні підрахунки автора).

Таблиця 2. Характеристики 6 найбільших банків на ринку по відношенню до кредитів у 2007 році

Назва банку	Рік заснування	Частка внутрішнього капіталу (%)	Частка іноземної участі (%)	Ринкова частка у сумі вкладів (млн. йорданських динарів)	Прибуток на акціонерний капітал (%)
Arab Bank	1930	41.4	58.6	18.83	13.5
The Housing Bank	1974	21.1	78.9	14.34	12.4
Jordan Kuwait Bank	1977	39.3	60.7	8.82	27.8
Bank of Jordan	1960	72.9	27.1	6.27	14.10
Jordan Islamic Bank	1978	24.4	75.6	6.24	18.48
Jordan Ahli Bank	1956	68.7	31.3	5.97	5.29

Джерело: Щорічний звіт Банківської асоціації Йорданії, 2008 та щорічний звіт Фондової біржі Амман, 2008.

В таблиці 3 запропоновано показники концентрації банківського сектора Йорданії по відношенню до вибірки розвинутих країн та тих, що розвиваються. Результати показують, що структура банківського сектора у Йорданії відповідає правилам про структурне управління продуктивністю (Structural Conduct of Performance (SCP)),

згідно з яким, значною мірою капіталізовані банки, хоча й у невеликій кількості, мають кращу частку банківських операцій та отримують найбільшу порцію прибутків усього сектора. При цьому більшість установ з малим чи середнім капіталом не володіють вигодами, які мають великі банки, незважаючи на головні операційні можливості.

Таблиця 3. Показники концентрації для трьох та одного банку у 2007 році

	Показник концентрації для трьох найбільших банків (%)			Показник концентрації для одного найбільшого банку (%)		
	Загальна вартість активів (%)	Сума вкладів (%)	Сукупний капітал (%)	Загальна вартість активів (%)	Сума вкладів (%)	Сукупний капітал (%)
Йорданія	47.80	50.35	47.86%	24.32	25.15	16.94
Саудівська Аравія	47.76	47.35	49.64	19.95	19.49	19.11
Єгипет	53.82	54.33	38.14	27.60	27.90	19.30
Ліван	45.51	46.60	49.18	17.54	18.28	18.26
Туніс	28.64	27.54	29.42	10.02	9.26	11.45
Туреччина	21.30	24.49	27.39	7.37	8.18	9.69
Німеччина	22.27	22.44	17.47	9.60	9.93	7.23
США	10.52	11.70	10.88	3.67	4.00	3.78
Японія	25.81	25.25	24.65	9.78	9.25	9.69
Великобританія	25.88	25.35	29.20	10.39	9.80	11.87

Джерело: Підрахунки автора з посиланням на базу даних Bank Scope, 2008.

2. Нормативно-правове середовище

Йорданський банківський сектор регулюється Центральним банком Йорданії (CBJ), заснованим у 1964 році. На сьогодні в банку працюють 80 висококваліфікованих співробітників, що спеціалізуються на регулюванні та нагляді за діяльністю банків. Хоча уряд є головним джерелом фінансування для CBJ, останній працює незалежно від нормативного контролю.

За останні роки комерційний банківський сектор Йорданії пережив численні зміни у законодавстві та регулюванні, метою яких було приведення діяльності банківського сектора у відповідність з

міжнародними стандартами. Після 1993 року Центральний банк Йорданії значно послабив контроль за процентними ставками та структурою кредитування, лібералізував вхід до сектора та ввів сучасні пруденційні нормативи та нагляд (Бдур та Аль-Курі, 2008).

Метою суворого контролю Центрального банку Йорданії є гарантія того, що нормативи банківського сектора узгоджуються з міжнародними стандартами. Ці положення включають банківські платежі, позицію іноземної валюти, операції з державними цінними паперами, комерційними паперами, великими та внутрішніми кредитами, резервування, базоване

на ризику, внутрішній контроль, управління ліквідністю, страхування депозитів тощо. В рамках цього нормативно-правового середовища відсутній контроль за депозитними чи кредитними ставками.

Кожний новий банк, що входить на ринок (вітчизняний чи іноземний), повинен задовольняти багатьом умовам: реєстрація як державної акціонерної компанії, ліцензійний платіж, презентація детального бізнес-плану, мінімальний капітал 40 млн. йорданських динарів для вітчизняних банків та 20 млн. для філій іноземних банків (для отримання більш детальної інформації див. статті 6-20 Закону про банки та банківську діяльність Йорданії, 2000).

Іноземні банки підпорядковані додатковим вимогам стосовно ліцензування. Наприклад, банк повинен мати дозвіл приймати депозити у своїй країні, мати гарну репутацію та займати сильну фінансову позицію, а також мати схвалення компетентного органу влади в країні його центрального офісу на проведення операцій у Королівстві.

Велика кількість установ, що спеціалізуються на класифікації банків (такі як Fitch – Інститут класифікації банківських ризиків), розглядають СВJ як відносно активний та компетентний регулюючий орган. Крім того, за останні роки банківський нагляд посилювався та зсунувся до базованого більше на ризику, ніж на правилах, підходу. Економічні нормативи діють, щоб обмежити вплив банків на певні сектори, а саме будівництво; СВJ має жорстку класифікацію кредитування та норми створення резервів на покриття збитків; економічні нормативи накладають відносно помірні обмеження на показники ліквідності банків; стандарти бухгалтерського обліку приведені у відповідність з передовими міжнародними практиками. У січні 2008 року було представлено модель Базель II.

Основні аспекти регулювання включають мінімальну достатність капіталу 12% – показник, що є вищим за 8%, проте узгоджується з вказівками BIS. Вимоги стосовно класифікації кредитів встановлені на 90 днів, що означає кількість днів, після яких несплачені позики повинні класифікуватись як безнадійні.

Згідно з нормативом №37/2007, датованим 11 листопада 2007 року, усі банки повинні досягти стовідсоткового коефіцієнта ліквідності, що має відношення до процентної норми наявних активів до депозитів з метою ліквідності. Крім того, нормативи обмежують вплив індивідуальних позичальників. Таким чином, йорданські банки

повинні розглянути питання покращення своїх позицій ліквідності та рівня диверсифікації кредитних операцій.

До керівництва банків висунуто вимогу приєднатись до схеми страхування депозитів та публікувати свої фінансові звіти щорічно або раз на півроку. Варто зауважити, що СВJ, кредитор останньої інстанції у Йорданії, сприяє укріпленню позицій національних банків та іноземних філій або дочірніх підприємств. Тому банки підпорядковані щорічному контролю на місцях та частому зовнішньому інспектуванню. СВJ вимагає від банків розкривати важливу інформацію, яка стосується продуктивності, змін форми власності та ризику. Крім того, усі наглядові системи іноземних банків підпорядковані цьому контролю, а провайдери послуг отримують консультації заздалегідь.

Структура вітчизняного постачання банківського сектора відкрита для конкуренції з боку фірм приватного сектора, хоча банківське обслуговування обмежується атестованими банками (які мають дозвіл на проведення таких операцій). Небанківські фінансові послуги відкриті для провайдерів послуг іноземного походження. Постачання фінансових послуг регулюється нормативами Центрального банку Йорданії, який, як і решта у світі, є останньою інстанцією на предмет грошових ресурсів у Йорданії та збереження вільного обігу йорданського динара, а також обмінного курсу як всередині країни, так і за її межами.

Останні безлади у міжнародному банківському секторі, які послідували за погіршенням стану іпотечних цінних паперів, що досягло найвищої точки протягом глобальної сучасної кризи, та обвалом фінансових систем у розвинутих країнах, посилили дебати столітньої давнини стосовно того, чи здійснюється належний контроль за діяльністю банків.

Зазначимо, що коли менеджери банків підпорядковані ефективному керівництву та використовують належні фінансові механізми, імовірність того, що банки ефективно мобілізують та розмішуватимуть заощадження, збільшується. Відповідні нормативні положення та системи управління можуть знизити рівень банкрутства, зменшити ціну капіталу для фірм та посилити економічний ріст (Торстен та ін., 2008).

З іншого боку, зміни регуляторних моделей, розвиток технологій та ріст ринків накладають тиски та посилюють занепокоєння стосовно конкуренції всередині дерегульованої індустрії. Послаблення контролю та лібералізація

фінансового ринку змінили банківські системи багатьох країн. Світові реформи, найбільш імовірно, здійзнять відчутний вплив на розвиток та загальну макроекономічну продуктивність банківського сектора Йорданії.

3. GATS/рестриктивні заходи

GATS вимагає усунення обмежень руху капіталу, щоб сприяти міжнародному потоку коштів та споживання за кордоном (Срінівасан, 1999). Таким чином, сприяючи міжнародному руху капіталу, GATS гарантує міжнародні інвестиційні потоки до тих підприємств, де вони будуть більш продуктивними в плані ризику та прибутків у новому світовому торговельному режимі. Теоретично, більш вільні потоки капіталу є можливістю для виробників отримувати нові інвестиції, необхідні для розвитку, і нагодою для вітчизняних вкладників інвестувати в проекти десь за кордоном.

GATS визначає торгівлю банківськими послугами за допомогою чотирьох методів надання послуг (Басковіч та Прайса, 2007):

Метод 1 (міжнародні поставки) уможливорює забезпечення та трансфер фінансової інформації, обробку фінансових даних тощо, а також

консультаційні, посередницькі та інші додаткові фінансові послуги.

Метод 2 (споживання за кордоном) вказує на те, що клієнт їде до країни, де послуги надаються іноземними провайдерами послуг; це стосується всіх банківських та інших фінансових послуг.

Метод 3 (комерційна присутність) передбачає, що уряд країни дозволить провайдерам фінансових послуг інших членів встановлювати комерційну присутність та розширюватись у її межах. Встановлена комерційна присутність іншого члена буде дозволена з метою надання нових фінансових послуг, а також трансферу та обробки фінансової інформації, імпортації обладнання, необхідного для бізнес-операцій постачальника фінансових послуг.

Метод 4 (присутність природних ресурсів) передбачає, що необхідному персоналу буде дозволений тимчасовий вхід.

На основі вказаних чотирьох моделей у таблиці 4 коротко представлено специфічні зобов'язання Йорданії, які повинні дозволити вихід на ринок та забезпечення національного режиму іноземних постачальників послуг (за винятком того, що вказано у плані GATS).

Таблиця 4. Зведені дані про спеціальні зобов'язання стосовно банківського обслуговування у Йорданії

Сектори чи підсектори	Методи забезпечення			
	(1) Міжнародні поставки	(2) Споживання за кордоном	(1) Комерційна присутність	(1) Присутність національного режиму
	Доступ до ринків/національний режим			
Прийняття депозитів	NL/OP	NL/NL	NL/NL	Uex/ Uex sp
Гарантії та зобов'язання	NL/OP	NL/NL	NL/NL	Uex/ Uex sp
Брокерські операції	NL/OP	NL/NL	NL/NL	Uex/ Uex sp
Кредитування усіх типів	NL/OP	NL/NL	OP/NL	Uex/ Uex sp
Фінансовий лізинг	NL/OP	NL/NL	OP/NL	Uex/ Uex sp
Усі послуги з виплат та переказу грошей	NL/OP	NL/NL	OP/NL	Uex/ Uex sp
Торгівля цінними паперами/фінансовими інструментами	OP/NL	OP/NL	OP/NL	Uex/ Uex
Андерайтинг цінних паперів	U/ U	pU / pU	OP/NL	Uex/ Uex
Управління активами	U/ U	pU / pU	OP/NL	Uex/ Uex
Розрахункове та клірингове обслуговування	Utf/ Utf	NL/NL	OP/OP	Uex/ Uex
Консультаційні та інші додаткові послуги	NL/NL	NL/NL	OP/NL	Uex/ Uex
Забезпечення та передача фінансової інформації	NL/NL	NL/NL	NL/NL	Uex/ Uex

Примітки: NL – немає обмежень, тобто Йорданія погодилась не накладати обмежень на послуги, які обговорюються. U – необмежений (вільний від зобов'язань), тобто Йорданія не взяла на себе зобов'язання по відношенню до послуг, що розглядаються. Uex – не зв'язаний зобов'язаннями, за винятком горизонтальних зобов'язань Йорданії. Uex sp – не зв'язаний зобов'язаннями, за винятком випадків горизонтальних зобов'язань Йорданії та використання спеціальних положень. pU – частково незв'язаний зобов'язаннями (звичайні фінансові послуги). Utf – не зв'язаний зобов'язаннями через відсутність технічних можливостей. OP – використання інших положень.

Джерело: Світова організація торгівлі, Огляд показників міжнародної торгівлі, 2008.

Усі банки, які проводять операції у Йорданії, можуть брати участь у випуску всіх видів цінних паперів та в управлінні активами. Проте деякі обмеження все ж мають місце в плані доступу до

ринку. Для розрахункових та клірингових послуг найбільш спільним обмеженням є доступ до цих активів. Також банки можуть забезпечити консультаційні та інші допоміжні фінансові

послуги. Найбільш традиційне обмеження – це “законна форма вступу”, що означає, що Йорданія потребує певного типу внутрішнього правового включення. Нарешті, послуги з кредитування, лізингу та трансферу фінансової інформації можуть надаватись без обмежень.

Іноземні конкуренти насолоджуються перевагами відкритого ринку і, згідно з посередницькими фінансовими послугами, ринок є більш відкритим

для іноземних конкурентів, ніж демонструють офіційні папери. У цьому секторі конкуренція є головною ознакою торгівлі послугами у секторах банківського та фінансового обслуговування.

4. Система CAMEL

У таблиці 5 представлено результати порівняльного аналізу банківського сектора Йорданії, базуючись на системі CAMEL.

Таблиця 5. Фактори CAMEL для банківських секторів регіону у 2007 році

Країна	Достатність капіталу	Якість активів	Якість управління	Якість доходів	Ліквідність
Йорданія	15.06	1.35	43.41	1.60	4.60
Ліван	8.50	1.30	55.49	0.91	64.36
Саудівська Аравія	15.77	0.52	31.89	1.63	7.80
Бахрейн	15.76	0.74	58.00	1.85	14.43
ОАЕ	9.55	0.74	34.00	1.92	7.29
Єгипет	5.38	1.43	56.38	0.91	18.52

Примітка: Усі цифри представлені у процентному співвідношенні.
Джерело: База даних Bank Score, Великобританія.

Йорданські банки мають належну достатність капіталу (відношення сукупного капіталу до загальної вартості активів) та непогані фінансові умови. Станом на початок 2008 року вони, вже маючи високі рівні капіталізації за міжнародними стандартами, прийняли вимоги угоди Базель II. Підготовка до цього у 2007 році включала зміцнення систем та методів управління ризиками, підвищення розкриття й прозорості фінансової звітності, представлення чи покращення узгодженості в деяких банках та новий код корпоративного управління. Також у центральному банку було створено підрозділ з боротьби з легалізацією злочинних доходів. Наприкінці 2007 року процентна норма сукупного капіталу до загальної вартості активів досягла близько 15%, що набагато перевищувало показники у деяких інших розвинутих банківських системах регіону.

Крім того, індикатори якості активів, з відношенням загальних проблемних кредитів до загальної вартості активів, досягли 1.32% у 2007 році. Хоча значення цього показника здається прийнятним менеджерами банківського сектора Йорданії, воно має низьке ранжування серед коефіцієнтів, досягнутих банківськими секторами у регіоні.

Якість управління банком, яка оцінюється за допомогою відношення між витратами та доходом, дорівнює близько 43%. Базуючись на

цьому результаті, можна зробити висновок, що йорданські банки займають середню позицію серед банківських секторів регіону. Це може мотивувати йорданських банківських менеджерів покращувати рівень операційної ефективності у своїх банках.

Якість прибутковості, яку ми оцінюємо за допомогою прибутку на загальну суму активів (ROA), дорівнює 1.60. Це означає, що ROA йорданського банківського сектора є кращим за ROA банківських секторів Лівану та Єгипту та гіршим, ніж у банківському секторі країн Перської затоки (особливо ОАЕ, Бахрейн та Саудівська Аравія).

Показник ліквідності, який оцінюється за допомогою відношення ліквідних активів до суми вкладів та позик, є найнижчим серед банківських секторів у регіоні.

Беручи до уваги ці результати, можна стверджувати, що, оскільки капітал йорданського банківського сектора є міцним, порівняно з іншими банківськими секторами регіону, це може покращити якість його активів, операційну ефективність, прибутковість та ліквідність.

5. Аналіз SWOT

У наступній таблиці представлено результати SWOT-аналізу діяльності банківського сектора Йорданії.

Таблиця 6. Аналіз SWOT

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Пропозиція широкого асортименту банківських та фінансових продуктів та послуг корпоративним та роздрібним клієнтам через велику кількість різних каналів доставки. ◆ Зосередження на виготовленні продукції, розробленої з метою задоволення специфічних потреб клієнта. ◆ Показники усіх йорданських банків відповідають міжнародним вимогам та нормам стосовно достатності капіталу. ◆ Широке розповсюдження банківських філій та доступність банківських послуг на локальному рівні. ◆ Прийнятна процентна норма безнадійних позик. ◆ Диверсифіковане право власності, де різні інвестори з регіону беруть участь у банківському капіталі. ◆ Намагання відповідати положенням та вимогам GATS. ◆ Сучасне регулювання та установи для розвитку приватного сектора та приватизації. 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Більшості банків не вистачає переконливої та прямої присутності в регіонах. ◆ Недостатній рівень інструментів хеджування. ◆ Велика кількість місцевих банків у малій економіці. Ринок залишається перенасиченим банками (23 повністю комерційні банки, які обслуговують населення в 5.9 мільйона). ◆ У банківському секторі продовжує панувати Arab Bank, який, разом з Housing Bank for Trade and Finance, складає 35% загальної вартості активів. Тому банківський сектор країни можна розглядати як висококонцентрований ринок. ◆ Показники діяльності більшості банків є нижчими за встановлені міжнародні стандарти операційної ефективності.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Злиття або поглинання іншими банками. ◆ Можливість для більшої експансії роздрібних банківських послуг. Історично, йорданські банки зосереджувались на оптових операціях, оскільки їх керівництво вважало цей тип бізнесу більш прибутковим порівняно з роздрібними операціями. ◆ Кваліфіковані працівники та гарні робочі умови дають змогу цим банкам знизити операційні витрати та збільшити доходи від інвестицій. ◆ Освоєння нових стратегій та методів управління ризиком та конкуренції. ◆ Відкриття переваг ефектів масштабу та диверсифікації на додачу до ефективності управління. 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Підвищення волатильності на місцевих та регіональних ринках. ◆ Тиск чистої процентної маржі продовжується внаслідок посилення іноземної конкуренції. ◆ Більшість йорданських банків, за винятком Arab Bank, зосереджені на місцевому ринку, що означає, що вони повинні розширити свої операції за межами Йорданії. ◆ Флуктуації в економічних змінних, включаючи зниження купівельної спроможності та вищі темпи інфляції. Це може мати два негативні наслідки: збільшення витрат та вища можливість невиконання зобов'язань по оплаті. ◆ Центральний банк Йорданії заохочував консолідацію у системі, хоча поки що мало що вказувало на те, що банки прагнуть об'єднуватись; це частково відображає культуру сімейної власності у Йорданії. ◆ Використання нових методів інформаційних технологій та покращення навичок рядових працівників і керівного персоналу.

6. Огляд можливостей

Щоб сприяти розширенню йорданських підприємств за кордоном, банки Йорданії повинні розвинути інстинктивну потребу у міжнародному бізнесі та створити місце для свого розширення за кордоном. Хоча йорданські банки розширились у зовнішньому відношенні, просто збільшуючи число філій у регіоні, зовсім скоро перед ними може постати потреба у розгляді варіантів злиттів та поглинань з метою покращення своєї ринкової присутності за кордоном. Прокладання нового шляху на іноземному ринку може бути дуже повільним та дорогого коштувати іноземним банкам у Йорданії та йорданським банкам у іноземних країнах, тому деякі іноземні банки, які входять до Йорданії, повинні співпрацювати з місцевими установами.

У секторі, де працюють 25 банків, здійснення консолідації не може залишатись "замороженим". У зв'язку з диверсифікованими операціями та різними кредитними профілями банків, злиття та консолідація могли б виконувати роль механізмів пом'якшення чи розповсюдження ризику, окрім збільшення потенціалу для росту. В результаті більшого масштабу та розміру консолідація може допомогти зберегти посередницькі витрати та покращити ефективність. Експерти довгий час аналізували питання консолідації у банківському

секторі Йорданії, результатом чого стала поява 6-7 головних гравців на ринку. Що потрібно Йорданії, так це оперативний план для консолідації. Керівники банків повинні знайти шляхи для добровільних злиттів таким чином, щоб цінність акціонера максимізувалась для обох сторін. Уряд також планує перший крок у напрямку консолідації в секторі шляхом встановлення серії пропозицій стосовно злиттів та поглинань для банків, які працюють у секторі.

Є дві головні причини небажання банків об'єднуватись, які можуть бути вирішені органами банківського регулювання та нагляду:

- ◆ Придбання права власності сім'ями, які мають широкий інвестиційний портфель і, таким чином, мають вигоду від банків у плані фінансування власної експансії в інших секторах.
- ◆ Невпровадження Кредитного закону 2002 року, оскільки Центральний банк наразі не дозволив створення кредитних бюро у Йорданії. Кожний банк підтримує власну історію банківського кредитування своїх клієнтів, і цієї інформації немає у національних базах даних та в інших банках. Це пов'язано з тим, що клієнти, які бажають змінити банк, можуть постраждати від втрати своєї кредитної інформації. Отже, має місце випадок

"негативного вибору", коли клієнт, хоча й незадоволений банком, продовжує користуватись його послугами, щоб не втратити таку довгу встановлену репутацію – адже інший банк не знає цього клієнта. До того ж, "моральний ризик" є наслідком відсутності ефективності, що не є стимулом до злиття.

Банківський ринок Йорданії потребує подальшої інтернаціоналізації, яка веде до кращого виявлення іноземних інвестиційних можливостей та до поліпшення структури портфеля. Можливим наслідком є ріст абсолютного рівня заощаджень та депозитів, проте вплив на позичання та інвестиції є невизначеним. Може статися так, що внутрішні інвестиції впадуть, а іноземні зростуть, проте це буде визначатись ринком та репрезентуватиме правильний баланс між вітчизняними та іноземними інвестиціями згідно з оптимальною диверсифікацією та стратегією росту Йорданії. Далі, покращення нормативної бази та фінансових процедур, обумовлених конкуренцією, скоріше за все, сприятимуть більшій готовності інвестувати в економіку Йорданії та вбережуть від імовірної внутрішньої фінансової кризи (UNCTAD, 2005).

7. Обмеження для розвитку

За допомогою збільшення доступу на ринок, або навіть просто створення можливості доступу до іноземних ринків, можна досягти збільшення конкурентної спроможності вітчизняного ринку. Окрім того, іноземні банківські установи тепер повинні будуть отримувати рівноправний режим. Тому вітчизняні і далі наражатимуться на утиски конкуренції та зіткнуться з потребою у покращенні ефективності.

Фінансова лібералізація, за GATS, повинна вирішити питання морального ризику, негативного вибору та знизити проблему корупції. Це відбудеться як через об'єднання головного міжнародного досвіду в управлінні проектами та оцінювання на місцевому рівні, так і шляхом збільшення конкуренції, що знижує простір для незаконних дій з боку внутрішніх фінансових установ, які раніше користувались привілеями. Частково ці вигоди залежать від бажання, щоб сторони, які підписали угоду, зробили спроби узгодити регуляторний та наглядовий режими з найкращими міжнародними практиками (Мурінде та Раян, 2003).

Йорданія має гарний внутрішній потенціал для того, щоб стати головним ринком росту для традиційних банківських операцій, інвестиційного банкінгу та операцій з цінними паперами, беручи до уваги швидкі темпи росту

економічного та банківського сектора. Це чітко вказує на односторонній потік, який треба змінити, щоб банківський сектор Йорданії став помітним на всесвітньому ринку. Інакше кажучи, питання внутрішніх та зовнішніх потоків банківських послуг має бути вирішене.

Починаючи з 1980-х років, іноземні банки створили широкий асортимент нових продуктів: фінансові ф'ючерси, опціони, свопи, боргові зобов'язання, електронні операції, всі види деривативів та сек'юритизованих фінансових активів. Вже не буде чітких розділових ліній між мобілізацією капіталу за допомогою цінних паперів чи випуску акцій, за допомогою використання довгострокових чи короткострокових інструментів, залежно від нормативних вимог. Натомість заборгованість стане взаємозамінною – безкінечний потік, який тече від однієї валюти до іншої та від одного типу цінного паперу до іншого без змін (Мурінде та Раян, 2003). Результатом затримки інноваційних можливостей є те, що йорданські банки поступово відходять на обочину світового ланцюга створення цінності. Тобто вони повинні залишатись вірними своїм традиційним банківським продуктам, особливо це стосується кредитного бізнесу, який приносить їм більшу частину прибутків; тоді як продукти, що швидко ростуть, та інші, які традиційно приносять доход, такі як консорціальні кредити (банківські позики, що надаються членам консорціуму), управління активами, інтернет-банкінг, будуть втрачені для їхніх іноземних конкурентів.

Найбільш прямим результатом вищевказаних змін є збільшення конкуренції та звуження спредів, а також їх вплив на прибутковість банків. Випробуванням для йорданських банків є те, як управляти з недостатньою маржею, водночас працюючи на покращення продуктивності. Це є дуже важливим, тому що з урахуванням послаблення капіталу банків аналітики та акціонери зараз прискіпливо відслідковують їх продуктивність. Отже, беручи до уваги падаючі спреди, збільшення постачання для непродуктивних позик та зменшення процентних ставок, більшу увагу слід приділити питанню зниження трансакційних витрат. Це вимагатиме значних зусиль в області технологій та створення можливостей для охоплення таких величезних обсягів.

Зміни у банківському та фінансовому секторі вимагають розвитку навичок його працівників. Щоб впоратися з жорсткою конкуренцією та управляти ризиками, фінансові та банківські установи при веденні бізнес-операцій повинні використовувати інформаційні технології як

інструмент конкурентоспроможності. Потрібні спеціальні навички у сфері роздрібного банкінгу, ризик-менеджменту, іноземної валюти тощо. Отже, слід посилити два стержні йорданського банківського сектора – людські ресурси та інформаційні технології.

У сучасному конкурентному середовищі банки Йорданії повинні боротись за залучення та збереження клієнтів, використовуючи інноваційні продукти, збільшуючи якість обслуговування клієнтів та маркетингу різноманітних продуктів через різні канали, націлені на конкретні клієнтські групи. Окрім використання сильних сторін та стратегічних ініціатив для створення цінності акціонера керівництво банків повинне продовжувати збільшувати свої зусилля в напрямку корпоративного управління.

Висновок та конкретні рекомендації стосовно усунення недоліків

Провівши оцінку діяльності банківського сектора Йорданії у контексті Генеральної угоди про торгівлю послугами (General Agreement on Trade in Services (GATS)), проаналізувавши рівень узгодженості банківського сектора Йорданії з нормативними положеннями GATS, а також розглянувши головні можливості та обмеження для розвитку сектора, можна зробити кілька висновків.

- ◆ Працівники банків повинні усвідомити, що інновації чи еволюція фінансових послуг є важливими для клієнтів. Тому вони мають створити нові послуги та продукти, тобто вийти за межі класичного обслуговування (розширення електронних послуг, досягнення нових регіонів поза межами Йорданії, збільшення інвестицій у позабалансові операції).
- ◆ Хоча нормативні положення Центрального банку Йорданії значною мірою узгоджуються з міжнародними стандартами, все ж таки

необхідно провести професійну підготовку керівного персоналу стосовно нових критеріїв регулювання, особливо тих, що стосуються фінансової кризи, передових методів управління ризиками, злиттів та поглинань, а також конкуренції.

- ◆ Щоб підтримати йорданські підприємства, які мають бажання проводити операції за кордоном, вітчизняні банки повинні розвинути інстинктивну потребу у проведенні міжнародних операцій та створити місце для свого розширення за кордоном. Вони можуть почати там пошук спільних венчурних проектів або відкрити дочірні підприємства.
- ◆ Центральний банк Йорданії повинен організувати банківський сектор у рамках скоріше конкурентного середовища, ніж концентрованого. Як згадувалось раніше, банківський сектор Йорданії є висококонцентрованим. Тому СВІ повинен допомагати банкам у плані злиттів та поглинань з метою покращення фінансової міцності та рівня конкурентоспроможності у секторі.
- ◆ Багато йорданських банків мають можливість вступити до ісламського банківського сектора, який швидко розвивається протягом останніх кількох років. Вони можуть аналізувати та оцінювати нові мусульманські фінансові продукти, а також діяти спільно з іншими іноземними банками, які зацікавлені у такій продукції. Останнім часом керівники багатьох іноземних банків розмірковують над створенням цих ісламських продуктів, оскільки очікують отримати гарні прибутки, не надто ризикуючи.
- ◆ Розробка нових стратегій, щоб впоратися з підвищеним рівнем волатильності на місцевих та регіональних ринках. Цього можна досягти, зосередившись на диверсифікації продукції та її розміщенні.

Список використаних джерел

1. Abuzayed, B., Molyneux, P. and Al-Fayoumi, N. (2009). "Market Value, Book Value, and Earnings: Is Bank Efficiency A Missing Link?", *Managerial Finance*, Vol. 35, pp. 156-179.
2. Amman Stock Exchange. 2008. Annual Report.
3. Backović, M. and Prica, L. (2007). "Financial Services Liberalization in South and East Europe", Conference Proceedings: International Conference Enterprise Transition, Croatia.
4. Banks Association of Jordan.(2008). Annual Report.
5. Bdour, J.I. and Al-khoury, A.F. (2008). "Predicting Change in Bank Efficiency in Jordan: A Data Envelopment Analysis", *Journal of Accounting and Organizational Changes*, Vol. 4, pp. 162-181.
6. Caminal, R. and Matutes, C. (2002). "Market Power and Banking Failures", *International Journal of Industrial Organization*, Vol. 20, pp. 1341-1361.
7. Central Bank of Jordan, Annual Report, 2008.
8. Central Bank of Jordan. (2000). Jordanian Banking Law.
9. Hartmann, P., Straetmans, S. and De Vries, C. (2005). "Banking System Stability: A cross-Atlantic Perspective". European Central Bank Working paper series No. 527 (September), European Central Bank, Frankfurt, Germany.

10. Jayawardhena, C. and Foley, P. (2000). "Changes in the Banking Sector? The Case of Internet Banking in the UK", *Internet Research*, Vol. 10, pp. 19-31.
11. Murinde, V. and Ryan, C. (2003). "The Implications of WTO and GATS for the Banking Sector in Africa", *World Economy*, 26, 181-207.
12. Nagarajan, S. and Sealey, C.W. "Forbearance, Deposit Insurance Pricing, and Incentive Compatible Bank Regulation", *Journal of Banking and Finance*, Vol. 19, pp. 1109-1130.
13. Srinivasan, T.N. (1999). "Developing Countries in the World Trading System, *World Economy*", Vol. 22, pp.1047-1065.
14. Thorsten, B., Laeven, L., Levine, R., and Pennacchi, G. (2008). "Banking and Bank Regulation: Challenges for the Future", *Journal of Financial Intermediation*, Vol. 17, pp. 509-510.
15. UNCTAD (2005). "Assessment of Trade in Services of Jordan, Part II – Sector Assessments", Ministry of Industry and Trade, Jordan.
16. WTO, *World Trade Review* (2008), WT/TPR/S/206, p. 118.

Отримано 03.06.2009

Переклад з англ. Середи Н.